

Таємний помічник?

Іран звинувачують у причетності до нападу ХАМАС. Але чи справді Тегеран зацікавлений в ескалації конфлікту?

Кривавий напад ХАМАС на Ізраїль 7 жовтня, звичайно, став для іранського режиму справжнім святом: залятого геополітичного та ідеологічного ворога було принижено як ніколи раніше. Щоденна газета, яка належить режиму, відсвяткувала це підрахунком загиблих, щоб нарешті відзначити тисячну «сіоністську жертву». Зрозуміло, що Тегеран принаймні опосередковано причетний до нападу, адже режим допомагає ХАМАС грошима і зброєю, а також у тренуванні. Але чи обмежилась участь Тегерану тільки цим? І чи є ця ситуація для Ісламської Республіки лише приводом для радості, як вважає багато хто на Заході, чи, можливо, означає додаткові ризики?

Верховний правитель Ірану Алі Хаменеї привітав напад як «діло рук палестинців», семантично обмеживши участь Ірану до другорядної ролі. Те саме кількома тижнями пізніше зробив лідер «Хезболли» Хасан Насралла («це на 100 відсотків палестинське»). Ні Ізраїль, ні США досі не надали доказів прямої причетності Ірану. Іранські посадові особи за минулі тижні неодноразово наголосили, що не знали наперед про напад ХАМАС, і, за повідомленнями ЗМІ, американські спецслужби вважають так само.

Reuters навіть стверджує, що Тегеран був здивований нападом і що навіть пости «Хезболли», розташовані поблизу кордону на півдні Лівану, не було піднято по тривозі. За інформацією агентства, на зустрічі в Тегерані на початку листопада Хаменеї дав зрозуміти голові політбюро ХАМАС Ісмаїлу Ганії, що, оскільки його не було попереджено про напад 7 жовтня, ХАМАС не може розраховувати на пряму участь Ірану, і закликав Ханію змусити замовкнути ті голоси в своїх лавах, які її вимагають. ХАМАС відкидає цю інформацію як неправдиву.

Стратегічно напад ХАМАС на Ізраїль посилив Іран у двох сферах. Заплановане зближення Ізраїлю та Саудівської Аравії, престижний зовнішньополітичний проєкт Нетаньягу, поки що заморожено.

Спадкoємний принц Мухаммед бін Салман каже, що його населення, й без того вкрай критичне до Ізраїлю, спостерігає разом з іншими арабськими країнами за жорстокою війною, ціль якої, за повідомленнями ЗМІ – максимально скоротити палестинське населення Гази. Очевидно, переговори про непопулярне в регіоні зближення з ультраправим оточенням Нетаньягу, яке розмірковує про етнічні чистки, для нього не пріоритет.

Заплановане зближення Ізраїлю та Саудівської Аравії поки що заморожено

Іран же, який ніколи не відмовлявся від ідеї знищення Ізраїлю заради створення палестинської держави, тепер зможе ще більш переконливо, ніж раніше, презентувати себе як прихильника Палестини, щоб інтенсифікувати свої відносини з країнами Глобального Півдня й не дати Заходу себе ізолювати. Недавні фотографії звільнених палестинських в'язнів (серед них багато жінок і неповнолітніх, яких без суду і слідства утримували «під адміністративним арештом»), імовірно, посилили враження, що саме дії ХАМАС і його прихильників можуть змусити могутнього опонента Ізраїлю до болючих поступок і, можливо, навіть знову ініціювати політичний процес. Це набагато більше, ніж те, що змогла зробити так звана фракція нормалізації з погляду палестинців.

Попри все це, Іран у попередні місяці доволі чітко сигналізував про зниження напруги. Більш масштабний конфлікт може поставити під загрозу узгоджену з Китаєм розрядку в відносинах із Саудівською Аравією, що відбулася в березні цього року. Також Іран нещодавно провів переговори з Бахрейном, Суданом і Єгиптом. Іран, який перебуває в лещатах західних санкцій і намагається знайти нових (і повернути старих) партнерів, може багато втратити, якщо не буде дбайливо плекати щойно налагоджені зв'язки.

Крім того, аналіз так званої осі опору, яка веде з Тегерана через Багдад, Дамаск, Бейрут, південь Лівану до угруповань на палестинських територіях і хуситів у Ємені, часто не відповідає дійсності. Цей шлях об'єднує дуже різних, в деяких випадках досить автономних, гравців, які співпрацюють з Тегераном різною мірою і з різними цілями – і, звичайно, не чекають його дозволу на кожну свою дію.

«Вісь» більше схожа на злагоджену мережу, яка поєднує самостійні дії зі стратегічною координацією, що й надає їй колективного характеру. Її члени створили гнучку командну систему, яка дозволяє динамічно розподіляти завдання, і яку вони зараз використовують для підтримки військового потенціалу ХАМАС, уникаючи при цьому прямої конфронтації зі Сполученими Штатами. Таким чином, навіть через 60 днів після того, як ізраїльська армія почала масовані бомбардування, ракети ХАМАС й досі щодня долітають до Ізраїлю з Гази. Просте, але помилкове припущення, що цими угрупованнями керує лише сліпа ненависть до «сіоністського ворога», не враховує те, що вони мають власні регіональні політичні інтереси так само, як і інші гравці на геостратегічній арені.

Тегеран мало зацікавлений в ескалації конфлікту

Це стосується насамперед ХАМАС: поки іранський режим утримував Башара Асада при владі під час громадянської війни в Сирії, ХАМАС, коріння якого в «Братах-мусульманах», працював над поваленням диктатора. Тільки коли ХАМАС і Сирія відновили взаємини восени 2022 року, відносини з Тегераном знову поглибилися. Навряд чи за такий короткий час вони стали настільки тісними, щоб Іран мав безпосередній вплив на керівництво ХАМАСу й міг давати йому вказівки.

У погляді на всі воєнізовані угруповання як на проксі Ісламської Республіки, тобто як на маріонеток тегеранських ляльководів, є численні сліпі плями. Насправді деякі з них – політичні гравці, які керують міністерствами і обіймають політичні посади в своїх країнах. Вони мають ділову та економічну вагу й мусять враховувати внутрішньополітичні, суспільні та соціальні аспекти, щоб зберегти або розширити свою владу. Ігнорування цього часто призводило до того, що їх недооцінювали.

«Хезболла» – більш прямо, ніж ХАМАС, контрольована Тегераном, але все одно не повністю – теж, імовірно, прийде зі своїми інтересами на переговори з представниками іранської Революційної гвардії (можливо, в об'єднаному командному центрі в Бейруті). Вона знає, що більшість ліванців в розпал найгіршої економічної кризи в історії країни і всього через три роки після руйнівного вибуху в бейрутському порту не хоче війни. Також вона знає, що після багатьох років поганого управління, корупції та міжнародних санкцій державний бюджет Ірану занадто виснажений, щоб фінансувати відбудову Бейрута.

Сама Ісламська Республіка також мусить підтримувати баланс усередині країни після року лютих політичних заворушень. Багато критиків іранського істеблішменту, серед яких експрезидент Мохаммад Хатамі, видатний реформатор, уже давно виступають проти фінансової та політичної підтримки іноземних організацій, оскільки сама країна перебуває в економічній кризі.

Є багато ознак того, що Тегеран мало зацікавлений в ескаляції конфлікту. Провідні представники режиму неодноразово за минулі тижні наголошували на цьому. Крім того, Ісламська Республіка завжди уникала прямої конфронтації з Ізраїлем і США, яка, втім, можлива, якщо вона поведе в бій «Хезболлу», ймовірно, найкраще оснащене воєнізоване угруповання в світі. Угруповання, яке також є фактором стримування великого наступу Ізраїлю на іранську територію і яким Іран навряд чи буде готовий пожертвувати заради ХАМАС.

Іран, безперечно, досяг стратегічного успіху

Проте це не означає, що небезпека відсутня. Поведінка Тегерана й надалі залежатиме від дій ізраїльської армії в секторі Газа. Якщо бойовий розгром ХАМАС справді скоро відбудеться, Іран може активізувати свої зусилля, щоб не дати Ізраїлю в майбутньому повністю зосередитися на півночі.

Іран, безперечно, досяг стратегічного успіху: йому вдалося створити військовий альянс, який позиціонує себе як протипагу ізраїльській і американській владі на Близькому Сході й мобілізується на кількох фронтах одночасно. Це може стати справді болючим ударом для єврейської держави. Війна між Хезболлою та Ізраїлем сьогодні мала б зовсім інший вигляд, ніж 2006 року. Станом на 2016 рік угруповання вже збільшило свій ракетний арсенал у понад десять разів і здобуло цінний бойовий досвід, воюючи в Сирії на боці режиму Асада проти ІДІЛ.

З помилок зроблено висновки, сліпу ідеологію давно замінила стратегія, а терпіння і самоконтроль визнано цінними чеснотами. Своєю тактикою виснаження – ракетами з Ємену, атаками на позиції США в Іраку і Сирії, розгортанням на сирійській території Корпусу вартових ісламської революції Ірану і його перлини, «Хезболли» – Тегеран дає зрозуміти, що жоден з кордонів Ізраїлю не має бути захищений. Тегеран не прагне короткострокової тактичної переваги, натомість грає в довгу гру.

Вісь готова. Готова стримуватись і так само готова завдати удару,

якщо буде необхідно. Заходу доведеться зрозуміти цю різну динаміку і логіку і відмовитися від твердження, що ідеологічні гравці не можуть бути геостратегічними гравцями.

Переклад з німецької Дар'ї Прусенко

Ганна Фосс

Ганна Фосс (Hanna Voss) – колишня редакторка *taz am Wochenende*, зараз працює в міжнародному офісі Фонду ім. Фрідріха Еберта в Бейруті.

